

## СТРАНИ УМЕТНИЦИ У БЕОГРАДУ У XVIII И XIX ВЕКУ

Чак и један површан осврт на материјал о питању изложеном у наслову мора да изазове изненађење колико је Београд био привлачан за стране уметнике. Утолико пре ако се узме у обзир да овде неће бити речи о Београду као стратегијски веома важном утврђењу на граници запада и истока, нити о уметницима који су га сликали или гравирани управо са те тачке гледишта. Безбројни бакрорези немачких, аустријских, француских, италијанских, енглеских, холандских и руских гравера чине једно посебно поглавље у интересовању за Београд у вези с аустријско-турским ратовима крајем XVII и у току XVIII века. Нас ће овде, пре свега, занимати они уметници који нису слушали о Београду од очевидаца, нити га сликали по описима из друге руке, већ су живели и радили у њему, користећи погодне материјалне услове или предусретљивост његових становника. Таквих је уметника било далеко пре ослобођења Београда од Турака и од његових „ослободилаца“ Аустријанаца. Можда чак и у средњем веку, о чему, на жалост, ми данас не знамо ништа.

Наистарије, за сада, податке имамо из времена када је Београд, после Пожаревачког мира 1718. године, прешао у руке Аустријанаца. Спроводећи германизацију његовог становништва, они су привукли велики број Немаца и Аустријанаца. Међу овим људима, који су се бавили разним пословима, од администрирања у државним установама до трговине и заната, морало је, свакако, бити и сликара. Знамо за имена тројице од њих: Мелхиора Јунга (Melchior Jung), Георга Келера (Georg Keller) и Алфонза (Alfons).<sup>1</sup> Њихова је делатност престала с одласком Аустри-

јанаца; но, кад су се Аустријанци вратили 1788. године, њихов кратак боравак у Београду поделио је и један сликар, Антон Шварц (Anton Schwarz) из Аугсбурга.<sup>2</sup> Посла је за њих сигурно било у изобиљу, јер је Београд, међу својим становницима страног порекла, имао и неколико трговаца сликама или „Билд-крана“.

Једва да је Београд био ослобођен од српских устаника, а страни уметници се опет јављају. Овога пута је то био француски сликар и гравер Жан-Франсоа Робер (Jean François Robert).<sup>3</sup> Он се задржавао у Београду у току 1808. године и ту је начинио један цртеж Карађорђа, ваљда једини аутентични лик српског војводе, и дао га је руском дипломати, Димитрију Бантиш-Каменском да га овај објави у својој књизи *Путовање кроз Молдавију, Влашку и Србију* из 1810. године. Па и сам би се Бантиш-Каменски могао, у неку руку, узети као уметник, јер је начинио портрет Миленка Стојковића са исто толико успеха колико и Робер Карађорђевог портрет.

После другог устанка, кад су се прилике у Србији кнеза Милоша како тако средиле, страни уметници се поново јављају. Већ у јесен 1821. године Кнежева канцеларија бележи да је „дато објављеније Антонију Вафиполу, малеру, Грку из Доњи Предела да је он у свом занату код Господара неко време бавио се и сада намерава ићи у Пешту свој род тражити, да би га с овим у контромац у Цесарију, примили“.<sup>4</sup> Неколико година доцније, управо 1837, јавља се у Београду сликар и литограф Франц Енрик (Franz Enric), који моли кнеза да му изреже лик у камену.<sup>5</sup> Није нам још познато да ли је овај



Сл. 1 — Edvard Braumann: „Љуба Ненадовић“, литографија, 1849. Народни музеј у Београду.

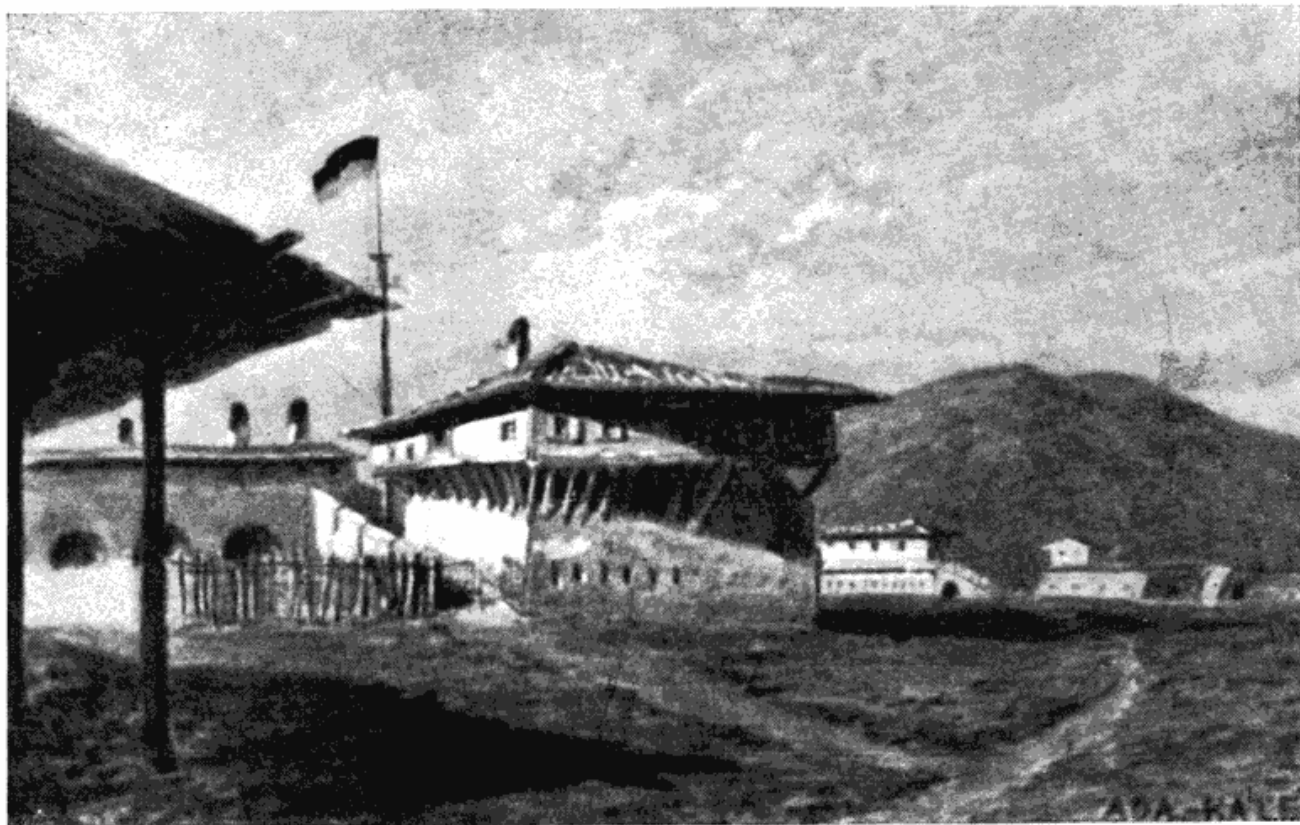
„ликорезац“ успео да заголица кнежеву сујету за једну нову графичку дисциплину, јер је прву кнежеву литографију израдио гравер Керлинг, у Будимпешти, још 1825. године. Идуће, 1838. године, долази у Београд још један аустријски гравер, Јохан Хофе (Jochan Hoffe), и упућује кнезу исту молбу као и његов претходних Енрик.<sup>6</sup> Чини нам се да ни он није био боље среће, јер досада ни једна збирка кнежевих портрета није забележила Хофеа као аутора. Некако у исто време, или можда годину раније, јавља се у Београду сликар Фридрих Маркмилер (Friedrich Marckmüller). Не знамо шта је ту радио, јер га први пут срећемо у лето 1838. године, када је постао наставник цртања у крагујевачком Лицеју.<sup>7</sup> Мало више среће имамо са једним уметником који долази у Београд 1840. године. То је Румун, по имену Лаврентије Бранкован, родом из Великог Сен-Миклуша у Банату. Он је три године похађао Академију лепих уметности у Милану, занимајући се углавном за графику. Да би избегао служење војске у Аустрији, он прелази у Београд, где је живео и радио седам година. Из тога времена позната су нам једино неколико портрета у манастиру Каленићу, међу којима је „Портрет владике Јоаникија Нешковића“ потписан и датиран 1844.<sup>8</sup> Поред сликања портрета бавио се и „разном историческом радњом“ за коју ми мислимо да се састојала од оних многобројних историјских композиција које су украшавале старе београдске домове („Југ Богдан и девет Југовића“, „Косовска вечера“, „Цар Лазар и Царица Милица“ итд.). Године 1847. Бранкован одлази у Крагујевац и последња вест коју имамо о њему јесте његова молба од децембра 1849. године, којом се нуди за учитеља цртања на новооснованом београдском Послено-трговачком училишту.<sup>9</sup>

Године 1844, у београдским новинама изишао је следећи оглас: „Долеподписани узима слободу јавити почитајему публикуму овдашњему, да он има особито ваљану новоизобретену машину за дагеротипирање (малање) лица, која врло добро и с најбољим изгледом тако

излазе, да је досад сваки, који је год овом машином портретиран, савршено задовољан био. Малање ово бива за 20 до 40 секунда. Цена је истог рада на платини од метала по величини ове од једног лица 5 ф. а од више лица уједно 8 ф. сребра. Обитава у кавани Дунавовића, до варош капије. Josif Kappillera, Dagerotipista“.<sup>10</sup>

Као што можемо видети, заједно са странцима дошле су и нове технике. То није могло да измакне ни званичним лицима. Године 1846. Државна штампарија је спремна да уведе литографско одељење, да би попунила осетну празнину у обрађивању илустрованих издања. У ту сврху је Министарство просвете начинило, 28. септембра 1846, уговор с Едуардом Брауманом (Eduard Braumann), родом из Магдебурга, да овај ступи за државног „каменоресца“ с годишњом платом од 500 талира.<sup>11</sup> Брауман је прешао у Београд још исте године и почео, са својим алатом, рад на првим српским литографијама, рађеним у земљи. После неколико сукоба с управом штампарије, Брауман је раскинуо уговор 1848. године и напустио Београд. За две године своје делатности у Државној штампарији, Брауман је израдио готово све литографије за државна издања; осим тога неколико изгледа старог Београда, и приличан број портрета истакнутих Београђана. Браумана је, крајем 1848. године, заменио Јохан Карол Мајснер (Jochan Karol Meisner), такође Немац. Он је остао у Београду до средине 1859. године,<sup>12</sup> а затим је управа штампарије, преко огласа у страниј штампи, нашла његовог заменика у лицу немачког графичара Петера Хуга Рериха (Peter Hugo Rerich). Рерих је почео први да ради хромолитографију.<sup>13</sup>

Још пре тога, године 1848, један сликар из Новог Сада, по народности Немац, а по имену Мајер Белград (Maier Belgrad), прешао је из Земуна у Београд, са пасошем револуционарног Народног одбора.<sup>14</sup> Није нам познато шта је овај сликар радио у Београду и колико је остао у њему. У време када је Мајснер управљао литографским одељењем Државне штампарије, и то године 1855,



Сл. 2 — Felix Kanitz: „Ада-Кале“, акварел, 1861. Народни музеј у Београду.

један странац — уметник објавио је следећи оглас: „Подписани, који је живописаније ликова и икона у Прагу и и своје отечеству задобио, препоручује се почитајемој овдашњој публици. Он предаје такође и обучавање у начертанију. Обитава у Антулиној кући у савској улици. Јосиф Б. Клеменс, академички живописац“.<sup>15</sup> Исте године молер Хајнрих Август Петер (Heinrich August Peter) тужи кнезу „совјетника“ Пауна Јанковића што му није исплатио суму од 368 форинти за неке молерске радове још из 1852. године. Кнез је овог молера, о коме иначе не знамо ништа подробније, упутио на судску парницу.<sup>15а</sup> У исто време, када су Клеменс и Петер нудили своје сликарске и цртачке услуге Београђанима, у Београду је сликао портрете њихов земљак Франц Гифингер (Franz Giffinger). Рођен 1815. године, он је студирао Академију у Бечу и углавном се спремао за рестауратора. Његова уметничка делатност

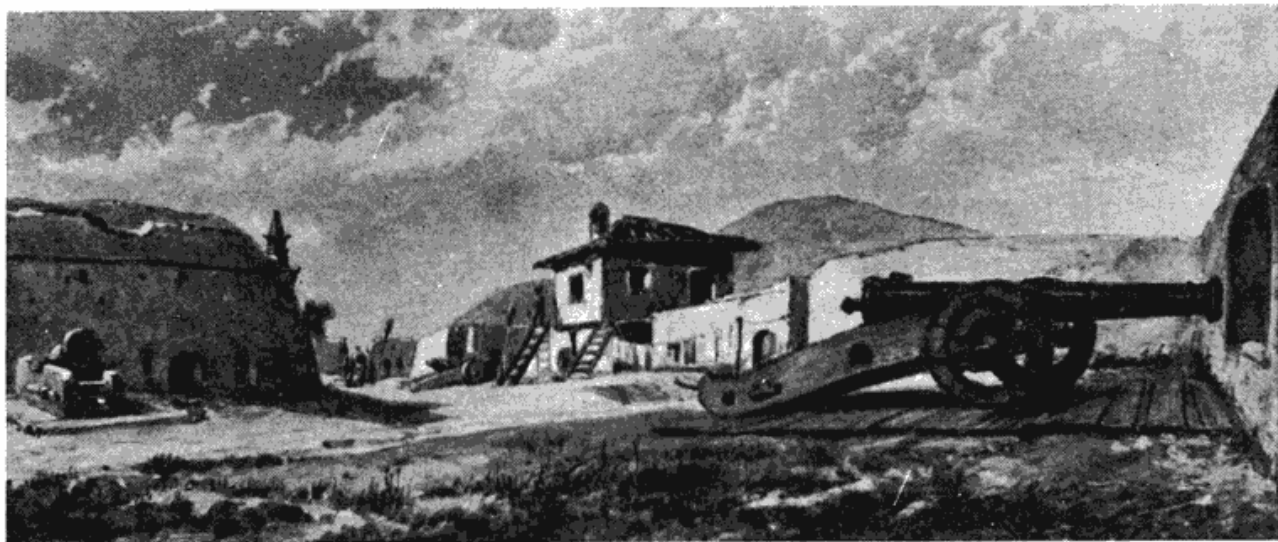
почиње од времена кад из Беча одлази у Славонију. Живео је и радио у Славонском Броду и Осијеку. Није нам познато кад је прешао у Београд, али ћемо његово име, и то редовно написано ћирилицом, срести већ од 1856. године па на даље. Чини нам се да је у Београду, односно у Србији, живео и радио неких петнаестак година. Његови најбољи радови јесу два портрета среског начелника Вула Богдановића и његове жене, датирани 1858. године.<sup>16</sup> Те исте године изишао је у Српским новинама један кратак и одлучан оглас: „Неким околностима задржан, објављујем поштованој публици да ћу се још једно 14. дана овде бавити. Н. Штокман, фотограф и живописац код Србске круне бр. 10“.<sup>17</sup> Судаћи по стилу огласа, Штокман (Nikolas Stokmann) је, изгледа, био добро познат Београђанима, и вероватно је добро радио, свеједно да ли као живописац или као фотограф. Он, као странац, није био усамљен у Српској

круни; судећи бар по следећем огласу из исте године: „Август Тирк, што портрете и иконе живописише, препоручује се за израђивање портрета по цени што је могуће јевтинијој, и свакоме ће тога ради у кућу доћи. Прима се такође живописати цркве, и обећава се свакога подпуно послом својим задовољити. Обитава код Србске круне бр. 6“.<sup>18</sup> Пашће у очи, код ових страних уметника, да се они радо нуде за сликање икона и цркава, из чега би се могао извући закључак да су такав посао заиста добијали, и да православни Београђани нису зазирали од католичких или протестантских иконописаца.

Чиме су се још бавили страни уметници у Београду, и чиме су покушавали да привуку клијентелу, нека покаже овај оглас: „Художествено моловање у смеси боја (фарби) на артији, свили, порцулану, стаклу, мермеру, дрвету итд. На необични али одвећ лаки начин могу даме и господа сваког узраста, а и деца од 8 година, без икаквих основних знања у цртању и моловању, најдуже за десет часа (али ако је нужно и за 2 и за 1 дан) и то под јемством које дајем, научити да молују најфиније, изредно лепе и величанствене контрафе, које се одликују најлепшом сенком и одвећ живим бојама. За учење плаћа се 3 дуката цесарских. Подписани умољава дакле госпоје и господу, који би ради били да ово лепо художество науче, да се пријаве најдаље за 8 дана од данас код Уредништва Србских Новина, а ја ћу одма, ако ми писмо од Уредништва стигне, одавде у Београд одпутовати. Нека ми је још дозвољено приметити да је ова вештина сасвим различна од метахромотије (преношења приуговорљених цртежа на други какав предмет), коју ја бесплатно свакога учим. У Лајпцигу Карл Линднер Кунстмалер“.<sup>19</sup> Није нам познато да ли је неко одговорио на овако привлачне понуде и да ли је Линднер имао прилике да посети Београд. Судећи по пословима које су презимали многи страни уметници, поред великог броја домаћих, није искључено да је Линднер дошао у могућност да своје знање пренесе на неке он радо-

зналих становника Београда. Јер послови такве врсте нису ишли рђаво, нема сумње. То се може закључити из тога што је било страних уметника који нису одседали на неколико недеља или неколико месеци код Српске круне или у некој гостионици, да би зарадили коју пару и кренули натраг својој кући. Изнећемо пример једног странца који је поступио друкчије.

Године 1861, 21. марта, министар унутрашњих дела, „полковник“ Никола Христић, упутио је Совјету књажевства србског следећи акт: „Карл Хенцел, молер, поданик саксонски из Фрајбурга, молио је да му се изда уверење да ће у србско поданство бити примљен, како би на основу тога могао добити одпуст из садањег поданства. Па како проситељ није у Србији провео законом одређено време, а има известно занимање, при том је владања доброг, тако да никоме на терет пасти неће: тако Попечитељство Внутрених дела моли Совет за решење, по коме ће се Карл Хенцел (Karl Henzel) изузетно од пар. 44. законика грађанског примити у србско поданство, кад набави и поднесе попечитељству овом уредан одпуст из садањег поданства“.<sup>20</sup> На ово је Савет умолио Министарство унутрашњих дела да му јави кад је Хенцел дошао у Србију. На то је министар стар одговорио: „Накнадно своје предлогу, а у одговору на позив Савета земаљског од 4. овог месеца № 846, попечитељство внутрених дела доставља му до знања, да је Карл Хенцел, молер а саксонски поданик, дошао у Србију пре 4 године и живи у овој вароши“.<sup>21</sup> На основу ове изјаве, а на препоруку Савета, кнез је донео следеће решење: „Ја сам одобрио и коме треба на извршење послао закључење Савета од 13 тек., № 946, да се Карл Хенцел, саксонски поданик из Фрајберга мимо пар. 44. Грађанског законика прими у Србско поданство кад поднесе уредан одпуст од садашњи своји власти“.<sup>22</sup> Било би, свакако, веома занимљиво дознати да ли је Хенцел добио одпуст од саксонског држављанства и примио српско; на жалост, о томе нема никаквих писаних података, као што не знамо ни шта је



Сл. 3 — Felix Kanitz: „Ада-Кале“, акварел, 1861. Народни музеј у Београду.

Хенцел радио за време свога четворогодишњег боравка у Београду. Можда би њега, као аутора, требало тражити међу оним многобројним анонимним портретима старих Београђана. Или је, можда, дошао на позив некога из владајућих кругова. Јер било је и таквих случајева.

Карл Гебел (Karl Goebel), акварелиста и литограф из Беча, син и унук угледних сликара истог имена, а рођен у Бечу 1824. године, добио је 1861. године позив са двора Обреновића да дође у Београд. Можда ће се, једнога дана, указати могућност да утврдимо шта је Гебел, иначе уметник од великог угледа у својој домовини, урадио за кнеза Михаила и његову околину. Мож-

да неки од оних десетак портрета кнеза и његових сарадника које је, нешто доцније, литографирао у Бечу чувени Крихубер (иначе Гебелов учитељ и сарадник), или нешто нама још непознато. Оно што нам је из тих дана остало с Гебеловим потписом, то су две велике литографије изгледа Београда; један са дунавске други са савске стране. Ови веома занимљиви, па чак и драгоцени изгледи Београда — прављени изванредно вешто и с осећањем за материју — помало су необични из разлога што је, и на једном и на другом, представљен у првом плану државни курир, или татарин, на коњу, у пуној опреми, и у пратњи телохранитеља. Татарин, који је приказан на изгледу

Београда са савске стране (односно са узвишења код данашњег „Мостара“), израђен је од Гебела у акварелу и данас се налази у Музеју града Београда.

Несумњиво је да је Габел остао у лепој успомени на двору Обреновића, јер га, 1881. године, опет видимо у Београду, као госта кнеза Милана. Том приликом је израдио низ акварела са изгледима разних крајева Београда. Ти су акварели занимљиви по томе што је на свакоме од њих приказан кнежевски брачни пар. У Народном музеју чувају се три таква акварела. На првом је приказан конак у Топчидеру, једног празничног јутра; под кнежевим платаном свира војна музика, наоколо се шетају грађани са својим женама у српском или „западњачком“, а наоколо се играју деца. У првом плану, десно, кнез Милан, у грађанском, са полуминдером, и кнегиња Наталија, разговарају са неколицином пролазника. Други акварел приказује некада врло популаран вашар код Маркове цркве. У општем метежу различито обученог света, где се ипак истичу мушкарци и жене у народним ношњама, јасно се издвајају својим држањем и својом одећом кнез и кнегиња. На трећем акварелу је изглед београдске тврђаве са калемегданске терасе према ушћу Саве у Дунав. И ту су, наравно, у првом плану, међу шетачима, кнез и кнегиња. Гебелови акварели одликују се, пре свега, мајсторством у изради, затим тачношћу запажања и брижљивим придржавањем узора. Они могу да послуже и као етнографски подаци и као документа за изучавање београдског насеља у доба Обреновића.

Још један бечки уметник из тих година оставља драгоцен ликовни материјал о старом Београду. То је Феликс Филип Каниц (Felix Phillip Kanitz). Рођен у Будимпешти 1829. године, он је живео претежно у Бечу, као сарадник Аустријске академије наука и као илустратор *Лајпцишких илустрованих новина*. Каниц је био даровит цртач и акварелиста. Уз то и пасиониран археолог. Удруживши ова својства, он је бацио око на старине Балканског полуострва и у неколико наврата путовао по

Србији. Први пут је посетио Београд у априлу 1860. године, и том приликом је Министарство просвете издало следећи акт: „Господин Каниц, познат из *Илустровани лајпцишки новина* молер, желећи да обиђе неку чест Србије и да сними важније пределе, руине, манастире итд., моли Попечитељство за препоручитељно писмо на власт да би лакше свој посао свршио. Решењо је да му се молба уважи и на власти Србије изда Објавленије: Показатељ овог г. Каниц, молер, путује по Србији да снима и молује знатније манастире, развалине старе, пределе итд., у намери да све то после у збирке изда на свет које ће наше отечество изближе упознати са изображеним народима. Да би г. Каниц могао то своје предузеће лакше и боље свршити, препоручује се од стране Попеч. просвет. на власти окружним и среским, а тако исто и настојатење манастира, свештеницима, учитељима и свакоме, да би му на руци били“.<sup>23</sup>

Резултат овог Каницовог путовања била је књига *Римски налази у Србији*, издата у Бечу 1861. године. Те исте године Каниц поново долази у Београд и обраћа се Државном савету са молбом за помоћ како би издао једно „етнографско-вештачко“ дело о Србији, у коме намерава „представити и осветлити што је боље могуће како споменике србске прошлости тако и све старине народног живота србског“.<sup>24</sup> Сума за коју је Каниц сматрао да ће му бити довољна кретала се од 600 до 800 дуката. Савету се није свиђало да изда оволику суму па је затражило мишљење Друштва србске словесности. Друштво је било мишљења да се са човеком као што је Каниц нема смисла погађати: или да му се да затражена помоћ или да му се не да ништа. Министарство просвете је нашло срећно решење, предложивши да се Каницу одбије тако висока сума за помоћ али да му се изда награда у износу од 200 дуката цесарских. Кнез Михаило је, на основу тога, издао следећи акт: „Ја сам одобрио и Управи просвете на извршење саопштио закључење Савета од 10 тек. мес. № 2084 о томе: да се г. Каницу, познатом вештаку у

Немачкој, који је више пута по Србији путовао и знаменитости сваке врсте, као: споменике, старине, појаве из народног живота, цркве, манастире, вароши, народну ношњу, итд., цртао, па то намерава сада јавности предати, као дар за то, изда 200 дуката цес. из правителствене касе“.<sup>25</sup>

Каниц је, затим, издао следећа дела у вези са својим путовањима по Србији: 1862. год. *Србско-византиске споменике*; 1863. год. *Прилоге за картографију Србије*; 1864. год. *О старој и новој црквеној архитектури у Србији*; исте године *Путовање по Јужној Србији и Северној Бугарској*; 1868. год. *Србија, историско-етнографске студије са путовања у години 1859—1868*; год. 1889. *Преисториски налази у Србији*; год. 1892. *Римске студије у Србији: дунавски лимес, мрежа путева, градови, утврђења, споменици, терме и рударство у римско доба у краљевини Србији*; 1904. год. *Краљевина Србија и српски народ од римског доба до сада*. У многим од ових својих дела, а нарочито у Србији из 1868. године, Каниц је донео изгледе Београда који се могу мерити са најбоље цртаним и најдокументарнијим примерима те врсте.

У време Каницовог путовања и сликања по Србији, управник вароши Београда, М. Барловац, упутио је Попечитељству внутрени дела следећи акт: „Господична Јулијана Витгенс, живописатељка, показала је на приложеном под протокол, да је она снимала и са фарбама живописала Народну скупштину на Свето Преображење 1861. године у Крагуевцу држану, па желила би исти живопис утлеку (сиц!) такође и фарбама на свет издати но због неимајуће помоћи ни на ту цел средства, принуђена је од србски родољуба који су на истој Скупштини дејствовали и који су ликови на томе живопису изображени новчану помоћ тражити. Зато је молила да јој се у овом предузећу претходно и надлежно одобрење даде“. Попечитељство је на ово оштро реаговало, одговарајући да „не може истој Госпођици допустити да проси милостињу ни од кога, ради наведене цели“, али да „власт неће имати ништа против тога,

ако би се она обратила појединим лицима, од који се помоћи нада и онда ако би јој ова из своје воље такову указала“. Узалуд се Julie Wittgens позивала на значај свога уметничког дела, изјављујући да он заслужује материјалну подршку власти, „тим пре што је оваквог рада ради издатак и г. Каницу учињен“; Попечитељство је било неумољиво, сматрајући се ненадлежним за овај случај.<sup>25а</sup>

Каницов пример није оставио равнодушним понеке од страних уметника. Један од њих, фотограф и живописац Јулиус Милиот, упутио је маја 1865. године следећу молбу: „Све велике па и мање државе знатнија исторична места а и пределе, који су са повесницом у неком додиру, нарочито пак развалине и старе манастире дале су снимати и такви се предмети сада хране у музеима и разним кабинетима. Уверен пак да би и у Србији осим неки предела налазило се и много исторични места која би заслужила да се фотографирају и живопишу. Па почем сам ја већ више месеци на србској земљи у разним варошима као фотограф и живописац проглед са задовољавајућим одзивом србске публике, то се ја сада Министарству просвете обраћам с понизном молбом: да би се мени подобан посао поверити благоизволио, а да ћу ја доиста задовољити Министарство својим радом, то се ја сада ослањам на своју вештину, коју сам ја с таквим искуством сфатио, да се нема шта мојем раду примећавати. Ако би дакле хваљено Министарство готово било моје скромно предлагање уважити и мене својим решенијем известити, то ја заиста нећу трошка штедити да нешто особито и извнредно Министарству на углед као пробу не поднесем. Нека се само у основу ово моје понизно предлагање прими, и ја ћу после обширније све разложити и показати Министарству просвете шта би ја желио чинити. Овом приликом ја сам тако слободан свој лик овде приложити“.<sup>26</sup> На ову молбу је, у својству начелника, одговорио Љуба Ненадовић да Министарство нема ништа против да Милиот фотографира или живопише знаменитости које у Србији нађе, „по-



што дозволеније, где потреба буде, од надлежне местне власти добије“, али да Министарство, нажалост, нема потребних материјалних средстава за то. Тако се је завршио подухват овог предузетног фотографа и живописца.

На крају, али не на последњем месту, треба споменути значајну делатност једног страног уметника у Београду, Кирила Кутлика. Словак по народности, а рођен у Прагу, Кутлик је после делимично завршених студија на бечкој и прашкој Академији дошао, 1895. године, у Београд, и ту отворио школу под називом „Српска сликарска школа у Београду“. Кутликова делатност и његова школа заслужују посебну студију, и то студију на основу докумената, којих

има у приличном броју. Овде ћемо се ограничити само на то да подсетимо да је Кутлик међу својим ученицима имао најдаровитије представнике наше модерне уметности, и да се у његове ђаке убрајају Надежда Петровић, Милан Миловановић и Коста Миличевић. После Кутликове смрти, 1900. године, школа је прешла у руке Ристе Вукановића, Марка Мурата и Ђорђа Јовановића, да би, на крају, од ње постала Државна уметничка школа, односно, у крајној линији, Академија за ликовне уметности. Тиме је, мислимо, речено све што се најбоље може рећи о заслугама овога последњег представника страних уметника у Београду.



Сл. 4 — Karl Goebel: „Калемегданска тврђава“, акварел, 1882. Народни музеј у Београду.

## НАПОМЕНЕ

<sup>1</sup> Др Д. Поповић, *Београд пре 200 година*, Београд, 1935, 42; М. Коларић, *Књига крштених у Београду 1729—1739*, *Историјски Гласник*, 19.

<sup>2</sup> М. Коларић, *Ликовна култура Карађорђевог доба*. *Историјски гласник* 1951, св. 1—2, 68.

<sup>3</sup> Исто, 69.

<sup>4</sup> *Српски етнографски зборник СКА*, књ. 33 (1925), 8;

<sup>5</sup> Државни архив у Београду (ДАБ), Кнежева канцеларија 1837, Ф-IV, 664.

<sup>6</sup> ДАБ, Кн. канцеларија, Школе 1838;

<sup>7</sup> М. Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије*, књ. I, Београд, 1897, 750.

<sup>8</sup> М. Ђ. Милићевић, *Манастир Каленић*, Београд, 1897, 48.

<sup>9</sup> ДАБ, Попечитељство просвешченија 1844, Ф-III, 303.

<sup>10</sup> *Србске Новине*, 1844, 71.

<sup>11</sup> ДАБ, Министарство просвете, 1846, Ф-VI, 1.

<sup>12</sup> Исто, Ф-I, 109.

<sup>13</sup> *Београдски календар за 1953*, Шематизам.

<sup>14</sup> Архив града Београда, Народни одбор у Земуну, протокол пасоша Но. 10 за 1848.

<sup>15</sup> *Србске Новине*, 1855, 70.

<sup>15а</sup> ДАБ, Мин, иностр. дела, Ф. III, 215, 1855.

<sup>16</sup> Сада у Музеју града Београда; о Гифингеру видети у *Osiječkom zborniku*, sv. I i II, *Osijek* 1948, 188—90.

<sup>17</sup> *Србске Новине*, 1858, 121.

<sup>18</sup> *Србске Новине*, 1858, 63.

<sup>19</sup> *Србске Новине*, 1860, 2.

<sup>20</sup> ДАБ, Државни Савет 1861, А. Но. 433.

<sup>21</sup> Исто.

<sup>22</sup> Исто.

<sup>23</sup> ДАБ, Мин. просвете 1860, Ф-IV, 468.

<sup>24</sup> ДАБ, Држ. Савет 1861, А. Но. 989.

<sup>25</sup> Исто.

<sup>25а</sup> ДАБ, Мин. унутрашњих дела, 1862, Ф. II, р. 26.

<sup>26</sup> ДАБ, Мин. просвете, 1865, Ф-II, 377.

LES ARTISTES ETRANGERS A BELGRADE AU XVIII<sup>o</sup> ET AU XIX<sup>o</sup> SIECLE

M. KOLARIĆ

Belgrade, en tant que carrefour de l'Orient et de l'Occident, attirait depuis toujours de nombreux artistes étrangers. A la suite de la conquête de Belgrade par les Autrichiens en 1717, ceux derniers ont commencé à y installer la population allemande et parmi ces habitants étaient trois peintres: Melchior Jung, Georg Keller et Alphonse. A l'époque de la troisième conquête de Belgrade par les Autrichiens apparaît encore un peintre étranger, Anton Schwarz d'Augsburg.

Et après la libération de Belgrade en 1806 par les insurgés Serbes sous le commandement de Karadjordje, le peintre et graveur français Jean-François Robert y a séjourné et y a laissé un portrait authentique de Karadjordje. A la suite de la 2<sup>o</sup> insurrection la Serbie obtient l'autonomie sous le règne du Prince Miloš Obrenović et de peintres étrangers y viennent de nou-

veau. Le Grec Antoine Valipolou y arrive parmi les premiers. En 1837 le peintre et lithographeur allemand Franc Enric visite Belgrade et l'année d'après vient le graveur autrichien Jochan Hoffe. A cette même époque Friedrich Macckmüller est nommé professeur du dessin au lycée. En 1840 vient à Belgrade le peintre roumain Lavrentije Brankovan, par ailleurs étudiant de l'Académie de Beaux-Arts à Milan, et les années suivantes encore d'autres peintres étrangers, notamment en 1844 Josef Kapiller, peintre daguérrotypiste; en 1848 Edouard Braumann de Magdeburg devient directeur de la section de lithogravure à l'imprimerie Nationale, en 1841 il y est remplacé par Jochan Karol Meisner, également Allemand; remplacé à son tour en 1859 par Peter Hugo Rerich; cette même année vient aussi le peintre Mayer Belgrad; en 1855 arrivent le peintre académique Josef Klemens et Heinrich

August Peter; en 1856 Franc Griffinger de Vienne, le peintre Nikolas Stockmann et le portraitiste August Fürck ainsi que le peintre Karl Liedner de Leipzig; en 1861 Karl Heuzel et le lithographeur Viennois célèbre Karl Goebel; en 1862 Felix Philippe Kanitz et Julie Witteens; en 1865 le peintre Julius; en 1882 de nouveaux Karl Goebel et enfin 1895 Cyrille Kutlik, Slovaque de Prague, qui a fondé l'école de peinture qui se transforma ensuite en Ecole Nationale des Beaux-Arts.

## Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Edvard Braumman: »Ljuba Nenadović«. lithogravure, 1849 (Musée National de Belgrade).
- Fig. 2 — Felix Kanitz: »Ada-Kale«, aquarelle, 1861 (Musée National de Belgrade).
- Fig. 3 — Felix Kanitz: »Ada-Kale«, aquarelle, 1861 (Musée Nationale de Belgrade).
- Fig. 4 — Carl Goebel: »Fortersse de Kalemegdan«, aquarelle, 1862 (Musée National de Belgrade).

